

הפרת זכויות האדם בשטחים הכבושים

אלימות מתנחלים כלפי פלסטינים – אי אכיפת החוק

בסוף יולי 2015 הציתו מתנחלים את ביתה של משפחת דוואבשה בכפר דומא. בשריפה נספה התינוק עלי, בן פחות משנתיים. הוריו, שנפצעו קשה, מתו בימים שלאחר מכן מפציעיהם.²⁶⁴ האירוע המזעזע הוא שיאה של שורה ארוכה של אירועי תקיפה של מתנחלים נגד פלסטינים ונגד רכושם לאורך שנים – החל מהשתלטות על אדמות, התנכלויות בעת המסיקה, שריפה וגדיעה של עצים, וכלה בתקיפות פיזיות ואף הצתות בתים, שעד לאירוע זה הסתיימו בלא אבדות בנפש.²⁶⁵ תחקירים שפורסמו השנה חשפו כי פעולות "תג מחיר", שהחלו ב-2008 ושנהוג לייחסן לקומץ של "עשבים שוטים", הן תופעה מאורגנת וממוסדת, וכי עמותות שונות המעודדות ביצוע פעולות "תג מחיר" זוכות למימון מכספי ציבור.²⁶⁶

כמובן שמעשי האלימות בשטחים אינם מוגבלים רק לצד אחד. במציאות הקשה בשטחים הכבושים מתרחשות פגיעות קשות של פלסטינים במתנחלים, לעתים כאלה שהדעת אינה סובלת. כך למשל זכור במיוחד מגל האלימות האחרון הירי על מכוניתה של משפחת הנקין בראשית אוקטובר, שגבה את חייהם של שני הורי המשפחה.²⁶⁷ אולם בניגוד לחקירות הנמרצות של רשויות אכיפת החוק במקרים של פגיעה באזרחים ישראלים, ולאכיפה המחמירה כלפי פלסטינים הפוגעים ביהודים, המדינה מגלה אזלת יד משוועת בטיפול במקרי אלימות של יהודים כלפי פלסטינים.

דוח שפרסם השנה ארגון יש דין²⁶⁸ מתאר כשלים וליקויים בכל שלבי החקירה של משטרת מחוז ש"י את תלונותיהם של פלסטינים שאזרחים ישראלים פגעו בהם או ברכושם: ביקור מאוחר מדי בזירת האירוע, רשלנות באיסוף ממצאים ובתיעוד הזירה, היעדר מאמצים לאתר עדים או לזמנם לחקירה, כשלים בזימון חשודים לחקירה ובחקירתם, ועוד. כמו כן עומד הדוח על בעיות בחלוקת הסמכויות בין צה"ל למשטרה, ועל שיתוף פעולה לוקה בחסר בין שני הגופים. כתוצאה מכל אלה, נכתב בדוח, רק 7.4% מהחקירות המתנהלות במשטרת מחוז ש"י בתחום זה מניבות כתבי אישום. יתר החקירות נסגרות, מרביתן (כ-85%) בשל כישלון החקירה. הסיכוי של פלסטיני כי תלונה שהגיש למשטרה תוביל לחקירה אפקטיבית, לאיתור חשוד במעשה, להעמדתו לדין ובסופו של דבר להרשעתו הוא 1.9% בלבד. בדוח מצוין כי בהיעדר חקירות המניבות תשתית ראיות מספקת להעמדה לדין, עושים גורמי האכיפה שימוש נרחב באמצעי הפסול של צווי הגבלה מינהליים כלפי ישראלים.²⁶⁹

על החומרה שבמעשי התקיפה והאלימות של המתנחלים ובחקירות הכושלות מתווספת העובדה שבמקרים רבים מתבצעים מעשים אלה בגיבוי בשתיקה ובעצימת עין של חיילים הנוכחים במקום.²⁷⁰ בכך מתעלם הצבא מאחריותו על פי משפט זכויות האדם והמשפט ההומניטרי הבינלאומי להגן על הפלסטינים

²⁶⁴ ג'קי חורי וגילי כהן, [תינוק פלסטיני נהרג בהצתת בית ליד שכם; צה"ל: זה טרור יהודי](#), הארץ, 31.7.2015.

²⁶⁵ דוגמאות באתר בצלם: אלימות מתנחלים: אי אכיפת החוק, <http://bit.ly/1Q6DSzT>. עוד ראו למשל: אליאור לוי ויואב זיתון, [אגרופים, בעיטות וגז פלפל: צעירים ישראלים תוקפים פלסטיני](#), ynet, 5.9.2015; שבת בנדט, [הכתובת על הקירות החרוכים: כרוניקה של הצתות בתי פלסטינים](#), וואלה, 1.8.2015.

²⁶⁶ ליאת שלזינגר, [בכל מחיר: כך מימנו כספי ציבור פעולות "תג מחיר"](#), מולד – המרכז להתחדשות הדמוקרטיה, 2015; מתן חודורוב, [חשיפת "אנליסט": הממשלה מסבסדת עמותות ימין קיצוני ומשפחות המחבלים היהודים](#), nana10, 2.8.2015.

²⁶⁷ יוחאי עופר וחופי עמוס, [הפיגוע בשומרון: הזוג שנרצח - נעמה ואיתם הנקין](#), nrg, 1.10.2015.

²⁶⁸ זיו שטהל, [עקיפת חוק: כישלון אכיפת החוק על אזרחים ישראלים בגדה המערבית](#), יש דין, מאי 2015.

לעיקרי הדוח: [עקיפת חוק | דוח ונתונים חדשים של יש דין](#), הודעה באתר ארגון יש דין, 17.5.2015;

דף נתונים: <http://bit.ly/1RvubYN>. הנתונים נכונים לראשית 2015. נתונים דומים מאוד מופיעים בדף מידע שפרסם ארגון יש דין באוקטובר 2015, ומבוססים על המשך המעקב עד אוגוסט 2015, <http://bit.ly/1TKREXD>.

דוגמאות לכשלים בחקירה ראו גם בבלוג "אירוע נקודתי" של יוסי גורביץ' באתר יש דין, <http://blog.yesh-din.org/he>.

²⁶⁹ על מעצרים מינהליים וצווי הגבלה ראו בהמשך הפרק.

²⁷⁰ ראו למשל: [תיעוד וידיאו מחברון: חמישה ימים תחת התקפת מתנחלים בחסות הצבא](#), הודעה באתר בצלם, 19.10.2015; [חיילים מאבטחים מסע אלימות של מתנחלי יצהר](#), הודעה באתר ארגון בצלם, אוקטובר 2015; שבת בנדט, [תיעוד: מתנחלים מיידיים אבנים לעבר פלסטינים לעיני חיילים](#), וואלה, 12.10.2015. בכתבה נמסר מאת דובר צה"ל "כי הם מוקיעים את אירועי האלימות וכי בחלק מהמקרים לא פעלו החיילים כמצופה מהם והם יתחקרו."

אי אכיפת החוק על מתנחלים

טיפול בתלונות פלסטינים נגד אזרחים ישראלים על פגיעה בגופם או ברכושם בעשור האחרון (2005-2015)

1.9%

הסתיימו
בהרשעה

85%^ב

מתלונות הפלסטינים
המשטרה
נכשלה בחקירה

הנתונים תחת כיבוש. חובתם של החיילים היא לנקוט בצעדים הנדרשים במקרים של פגיעה באדם וברכוש בלי קשר לזהות התוקפים והמותקפים – להביא הפסקת האלימות ולעכב את התוקפים עד הגעת המשטרה, בכדי שזו תמצה עמם את הדין. אולם על פי דוח נוסף של ארגון יש דין שפורסם השנה,²⁷¹ הצבא נמנע עד היום מניסוח נוהל מדויק וברור שיגדיר את סדר הפעולות הנדרש מחייל בעת אירוע אלים של אזרחים ישראלים כלפי תושבים פלסטינים, ואינו דואג להדריך ולהכשיר את החיילים כראוי באשר לתפקידם כאוכפי חוק וסדר. כתוצאה מכך החיילים אינם מודעים לחובתם להגן על האוכלוסיה הפלסטינית, אינם מבינים את הסמכויות שבידיהם ואינם יודעים כיצד נדרש מהם לפעול בעת אירועים כאלה. לאחרונה נחשף בתקשורת כי בשנה האחרונה הועברה לחיילים פקודה חדשה שעל פיה יש להתייחס באופן זהה לאלימות של יהודים ושל פלסטינים, ולהתערב בכל אירוע של פגיעה בפלסטינים וברכושם, וכי ארבעה חיילים נענשו על "עמידה מנגד". למרות זאת, על פי הכתבה, ההנחיות לא ניתנות באופן עקבי מספיק, ועדיין שורר בלבול בשטח.²⁷²

מעצרי קטינים

בגדה המערבית פועלות שתי מערכות משפט פליליות נפרדות ושונות – ישראלית וצבאית. זהות החשוד או הנאשם היא הקובעת איזה דין יחול עליו, ולמי תהיה סמכות השיפוט בעניינו. ההפרדה בין מתנחלים לבין פלסטינים בהליך הפלילי אינה פוסחת אף על קטינים: ילד ישראלי יישפט על פי הדין הפלילי הישראלי, בפני בית משפט בישראל, ויזכה להגנות ולזכויות הנרחבות המוענקות לקטינים על פי הדין הישראלי, השם דגש רב על טובת הקטין ועל שלומו. לעומתו, ילד פלסטיני שעבר עברה דומה יישפט בבית משפט צבאי על פי החקיקה הצבאית, המחמירה בהרבה, ואשר אינה נותנת ביטוי מספק לצורכיהם המיוחדים של קטינים. יתר על כן, במקרים רבים הדין הפלילי החל על קטינים פלסטינים נוקשה וחמור אף מזה שמוחל על בגירים ישראלים.²⁷³

על פי נתוני הארגון Military Court Watch, בחודשים ינואר-ספטמבר 2015 הוחזקו בבתי המעצר והכלא בישראל 166 קטינים פלסטינים בממוצע בחודש. באוקטובר, בעקבות גל האלימות, זינק מספרם ל-307.²⁷⁴ במהלך השנים האחרונות נעשו בחקיקה הצבאית תיקונים משמעותיים הנוגעים לזכויות קטינים פלסטינים המעורבים בהליכים פליליים בשטחים. בין היתר קוצרו תקופות המעצר החלות על קטינים, נקבעו הוראות לעניין מעצרו והוראות הנוגעות להליך החקירה והמשפט, הוקמו בתי משפט צבאיים לנוער, ועוגן בצו מעמדם של הורי קטין המועמד לדין.²⁷⁵ אולם קשה עדיין לדעת עד כמה מיושמים התיקונים בשטח ועל כמה השפיעו בפועל על מצבם ועל מעמדם של קטינים פלסטינים בהליך הפלילי. נוסף על כך, גם לאחר התיקונים עדיין קיימות פגיעות חמורות בזכויותיהם הבסיסיות של קטינים פלסטינים בכל שלבי ההליך הפלילי, ובפרט בשלבים הראשוניים של העיכוב והמעצר המבוצעים על ידי כוחות הצבא.

כך, נפוץ השימוש במעצרי לילה, כשחיילים מגיעים אל בית המשפחה בשעות הקטנות של הלילה או לפנות בוקר ועוצרים את הקטין הישן במיטתו. חרף סירובו העקרוני של הצבא להפסיק פרקטיקה פסולה ופוגענית זו, הוא החל בשנת 2014 בפילוט של זימון קטינים לחקירה כתחליף לחלק ממעצרי הלילה, במקרים מסוימים ובהתקיים נסיבות ותנאים מסוימים. אולם נכון לאוקטובר 2015 רב הנסתר על הגלוי בנושא: כך, לא ברור מה היו הקריטריונים לשימוש בזימונים כתחליף למעצר לילה; על מי חל הפילוט;

²⁷¹ אייל הראובני, [עומדים מנגד תפקודם של חיילים בעת עבירות של אזרחים ישראלים הפוגעים בפלסטינים בשטח הגדה המערבית](#), יש דין, מאי 2015.

²⁷² יואב זיתון, [פקודה בצה"ל: נוהל פתיחה באש מול מתפרעים יהודים – כמו מול פלסטינים](#), ynet, 13.7.2015.

²⁷³ להרחבה ראו: לימור יהודה ואח', [שלטון אחד, שתי מערכות חוק: משטר הדינים של ישראל בגדה המערבית](#), האגודה לזכויות האזרח, אוקטובר 2014 (להלן: "שתי מערכות חוק").

²⁷⁴ [Statistics – Palestinian 'security' prisoners in Israeli detention](#), Military Court Watch, 20.11.2015. ראו גם: נעם רותם, [עליה ניכרת במעצרי קטינים פלסטינים, נפתח אגף נוער חדש](#), שיחה מקומית, 20.11.2015.

²⁷⁵ להרחבה ראו [שתי מערכות חוק](#), ה"ש 273 לעיל.

היכן יושם; איך נעשה הזימון; האם הותר להורי הקטין ללוותו לתחנת המשטרה ולהיות נוכחים בחקירתו; ובעיקר – מה המסקנות שהוסקו מהפיילוט והאם הופסק או שהפך לנוהל קבוע.

נושא בעייתי נוסף הוא עיכובם של קטינים מתחת לגיל 12 – גיל האחריות הפלילית. בנהלי הצבא קיים איסור מפורש לעצור קטינים מתחת לגיל האחריות הפלילית, אולם אין איסור דומה לגבי עיכוב, ובפועל מעוכבים לעיתים גם ילדים צעירים מאוד.²⁷⁶ לעמדת האגודה לזכויות האזרח, עיכוב קטינים מתחת לגיל האחריות הפלילית אמור להיות מוסדר בנוהל מפורט, שיקבע בבירור את האסור והמותר בתחום זה לחיילים. נוהל כזה אמור בראש ובראשונה לעגן את הכלל האוסר על עיכובו של קטין מתחת לגיל האחריות הפלילית. ככל שיהיו חריגים לכלל, שיכולים לאפשר עיכוב של קטין מתחת לגיל האחריות הפלילית במקרים מסוימים, יש להגדירם מראש, ולצמצמם לעילות כמו "סיכון חיים של ממש" וסיכון של הקטין את עצמו. נוסף על כך, על הנוהל לעגן את החובה ליידע את הורי הקטין על עיכובו, ואת החובה להעבירו לחזקת הוריו מיד לאחר העיכוב. עוד יש לעגן את כללי האסור והמותר בהתנהגות עם הקטין במהלך העיכוב, ובעיקר לאסור על כל איום או הפחדה של הקטין ועל איזוק קטינים במהלך עיכוב.²⁷⁷

מעצרים מינהליים

מעצרים מינהליים וצווי הרחקה מינהליים מהווים מסלול עוקף ופסול להליך הפלילי הרגיל. הם מאפשרים להגביל את חירותו של אדם ואף לשלול אותה במשך חודשים ושנים, בלי שיזכה להליך משפטי הוגן ובלי שתעמוד לו הזכות הבסיסית להתגונן מפני ההאשמות העומדות נגדו. המעצרים וצווי ההגבלה מתבססים על חומר חסוי, כאשר במרבית המקרים פרטי החשדות – ולא רק הראיות, שהם מתבססים עליהן – מוסתרים הן מפני החשוד והן מפני עורך דינו. מידת המסוכנות של האדם נאמדת, ככלל, בהסתמך על מעשים קודמים או על כוונות המיוחסות לו, בלא לדרוש מהמדינה להוכיח את אותם המעשים או הכוונות מעל לכל ספק סביר, במשפט פלילי הוגן.²⁷⁸

מעצרים מינהליים משמשים דרך שגרה נגד פלסטינים בשטחים הכבושים. בהשוואה לתקופה של שיא האינתיפאדה, בשנים האחרונות חלה מגמה כללית של ירידה במספר העצרים המינהליים הפלסטינים, עד לממוצע של כ-150 בחודש בשנת 2013. אולם מאז חטיפת שלושת הנערים בקיץ 2014 זינק מספרם – על פי הפרסומים בשל הורדת סף החשדות הנדרש כדי לעצור אדם במעצר מינהלי.²⁷⁹ נכון לסוף אוגוסט 2015 החזיקה ישראל במעצר מינהלי 341 פלסטינים; בממוצע, הוחזקו בכל אחד מהחודשים ינואר-אוגוסט 2015 כ-390 עצירים מינהליים.

צווי מעצר מינהלי מוצאים כאמור כמעט אך ורק נגד פלסטינים בשטחים הכבושים. נגד ישראלים המתגוררים בשטחים וחשודים במעורבות בעברות ביטחוניות מוצאים מעת לעת צווי הגבלה מינהליים. השנה, בעקבות הרצח בכפר דומא בסוף יולי 2015, נקטו רשויות הביטחון גם במעצרים מינהליים נגד ישראלים יהודים תושבי השטחים.²⁸⁰ כמו כן פתחו הרשויות בגל יוצא דופן של צווי הרחקה וצווי הגבלה מינהליים נגד יהודים, בהם גם קטינים.²⁸¹ בדיון שנערך בוועדת הפנים של הכנסת באוקטובר 2015 עדכן

²⁷⁶ ראו למשל: **ידיאו: חיילים מעכבים ילד הלוקה בשכלו, חברון**, אתר בצלם, 19.10.2014; **מבט אל שגרת החיים של ילדי חברון: תיעוד וידאו של שני מקרים של עיכוב קטינים, חלקם מתחת לגיל האחריות הפלילית, בחשד שידו אבנים**, אתר בצלם, 27.1.2014.

²⁷⁷ לתכתובת בין האגודה לזכויות האזרח לבין הצבא: **עיכובם של קטינים פלסטינים מתחת לגיל 12**, הודעה באתר האגודה, 27.7.2015.

²⁷⁸ להרחבה על הבעייתיות מעצרים מינהליים וצווי הגבלה ראו: טל דהן, **זכויות האדם בישראל – תמונת מצב 2011**, האגודה לזכויות האזרח, דצמבר 2011, בעמ' 14-16.

²⁷⁹ חיים לוינסון, **בתוך שנה, הוכפל מספר הפלסטינים הכלואים ללא משפט**, הארץ, 27.7.2015.

²⁸⁰ ראו למשל: איתי בלומנטל ועמית קוטלר, **הוריו של העצור המנהלי: "אנחנו בשוק, חשבנו שיש כאן בתי משפט"**, ynet, 5.8.2015; איתי בלומנטל ויואב זיתון, **פשיטה במאחזים, מעצר מנהלי לנכדו של כהנא**, ynet, 9.8.2015.

²⁸¹ ראו למשל: חיים לוינסון, **צווי מעצר בית והרחקה לקטין שנחקר בעבר על עבירות של פשעי שואה**, הארץ, 22.8.2015; חופי עמוס, **שב"כ מסר 7 צווי הרחקה מנהליים לצעירים ביו"ש**, nrg, 23.8.2015; יואב זיתון ואיתי בלומנטל, **שב"כ: פעילי ימין קיצוני יצאו לפיגועים ממאחז "הבלאדים" בבנימין**, ynet, 23.8.2015.

נציג המשטרה כי צווי הרחקה מינהליים הוצאו לאחרונה ל-54 ישראלים יהודים המתגוררים בגדה המערבית, שחלקם הורחקו ליישובים בתוך הקו הירוק. כמו כן הוצאו צווי הרחקה מינהליים ל-62 פלסטינים מוסלמים תושבי ירושלים המזרחית ואזרחים המתגוררים בישראל. צוים אלו אוסרים עליהם כניסה להר הבית, או לעיר העתיקה, או לירושלים כולה לתקופה של עד חצי שנה.²⁸²

בעקבות גל האלימות בסתיו 2015 נעשה באופן חריג שימוש במעצרים מינהליים גם נגד אזרחים המדינה ונגד תושבי קבע. באמצע אוקטובר הוציא שר הביטחון צו מעצר מינהלי נגד אזרחים ערביה בת 19 תושבת נצרת, בשל חשד שהיא מתכוונת לבצע פיגוע.²⁸³ צווי מעצר הוצאו גם לפלסטינים מירושלים בעלי מעמד של תושבות קבע בישראל, ובהם שלושה קטינים; ככל הידוע, זוהי הפעם הראשונה שבה קטינים בעלי מעמד בישראל נעצרים במעצר מינהלי.²⁸⁴

הזנה בכפייה

בסוף יולי 2015 עבר בכנסת תיקון לחוק המאפשר להעניק טיפול, ובכלל זה האכלה, לאסיר שובת רעב, בניגוד לרצונו ותוך שימוש בכוח.²⁸⁵ החוק נועד לאפשר לרשויות להתמודד עם אסירים ביטחוניים השובתים רעב במחאה על תנאי החזקתם. ארגוני זכויות אדם, רופאים וההסתדרות הרפואית בישראל התנגדו נחרצות להצעת החוק.²⁸⁶ שביתות רעב של אסירים מציבות אתגרים משמעותיים בפני רופאים ובפני רשויות הכליאה. למרות זאת, קיימת הסכמה במשפט הבינלאומי ובקרב קהילת הרפואה, כי, ככלל, האכלה בכפייה של שובתי רעב בעלי כשירות מנטלית, המסרבים מרצונם החופשי לקבלת הטיפול, היא אסורה, מכיוון שהיא פוגעת בזכותו של האדם לאוטונומיה על גופו ובכבודו. האכלה בכפייה נחשבת לעינויים לפי אמנות בינלאומיות, ומפרה כללי יסוד של אתיקה רפואית.²⁸⁷ שלוש עתירות נגד החוק, שהגישו ההסתדרות הרפואית וארגוני זכויות אדם, תלויות ועומדות בבג"ץ.²⁸⁸

²⁸² פרוטוקול ישיבת ועדת הפנים והגנת הסביבה מתאריך 12.10.2015.

²⁸³ אלי אשכנזי ויהושע בריינר, **בצעד חריג: צו מעצר מינהלי לישראלית מהצפון שאימה "להיות שהידיית"**, וואלה, 16.10.2015.

²⁸⁴ ניר חסון, **באופן חריג: שלושה קטינים פלסטינים תושבי ישראל נעצרו מינהלית**, הארץ, 22.10.2015.

²⁸⁵ **חוק לתיקון פקודת בתי הסוהר (מס' 48), התשע"ה-2015**; יהונתן ליס ועידו אפרתי, **הכנסת אישרה את חוק ההזנה בכפייה לעצירים ביטחוניים בנוסחו המרוכך**, הארץ, 30.7.2015.

²⁸⁶ מתן צורי, רותם אליזרע ואילנה קוריאל, **למרות התנגדות הרופאים, העציר הפלסטיני השובת רעב הועבר לברזיל**, ynet, 9.8.2015; **האכלה בכפייה של אסירים שובתי רעב**, אתר האגודה לזכויות האזרח, 31.7.2015; אמאני דעיף, **12 דברים שאתם חייבים לדעת על האכלה בכפייה של אסירים**, רופאים לזכויות אדם; עמדת המכון הישראלי

לדמוקרטיה, 12.7.2015, <http://bit.ly/1lhKILG>.

²⁸⁷ **הנחיות בינלאומיות לרופאים המטפלים בשובתי רעב**, אתר ההסתדרות הרפואית בישראל.

²⁸⁸ בג"ץ 5304/15 ההסתדרות הרפואית בישראל נ' הכנסת, בג"ץ 5441/15 ארגון מיזאן לזכויות האדם נ' כנסת ישראל, בג"ץ 5994/15 רופאים לזכויות אדם – ישראל נ' מדינת ישראל. כתב העתירה בבג"ץ 5994/15: <http://bit.ly/1O5Y42G>.